



'n Staatkundige ontleding van geselekteerde standpunte tydens die  
grondwetlike onderhandelingsprosesse in die Republiek van Suid-Afrika:  
1992-1996

deur

Hendrik Christoffel du Plessis

Voorgelê ter gedeeltelike vervulling aan die vereistes vir die graad D.Phil. in  
Staatsleer in die Fakulteit Geesteswetenskappe, Universiteit van Pretoria,  
PRETORIA.

Promotor: Prof. M E Muller  
Mede-promotor: Mnr. J T Bekker

Desember 2000

## VOORWOORD

Die dank, eer en lof word teenoor ons Hemelse Vader uitgespreek wat my die genade gegun het om die studie te onderneem.

Dit is die Hemelse Vader wat my lewenspad met die volgende persone en instansie laat kruis het wat 'n direkte bydrae tot die afhandeling van die studie gelewer het, en wat dus in die besonder bedank word:

- my ouers, Fanie en Rina du Plessis, vir ontelbare opoffering om hul kinders op te voed en te versorg, hul lewensvoorbeeld asook begrip en voortdurende aanmoediging;
- my skoonouers, Muller en Gertrude Lategan, vir hul belangstelling, betrokkenheid en hulp nou reeds oor 'n aantal jare;
- ander familie en vriende vir belangstelling, telefoonoproepe en fakse;
- die Departement van Provinsiale en Plaaslike Regering vir finansiële ondersteuning tot die studie. Die menings wat in die studie uitgespreek word, is dié van die outeur en moet nie aan die Departement of 'n ander instansie toegedig word nie;
- Riaan Botha, Ando Donkers en Esmé Magwaza van die Departement van Provinsiale en Plaaslike Regering vir begrip en die voorsiening van studieverlof wanneer dit werklik nodig was;
- mnr. Theo Bekker en prof. Marië Muller van die Universiteit van Pretoria vir hul bystand, raad en studieleiding;
- juf. Weyers van die biblioteek van die Universiteit van Pretoria vir hulp met bronnemateriaal;
- my vrou, Ida, wat tot hierdie proefskrif bygedra het deur oneindige opoffering, onbaatsugtige diens, bystand met die tegniese versorging van die proefskrif en geduld regdeur baie jare en nog meer naweke en aande se werk. Sonder haar onderskraging sou hierdie studie nie voltooi gewees het nie; en
- my kinders, Weyers en Retha, vir hul betrokkenheid, aanmoediging, en die ontbering van die aandag van hul studerende pa.

## **INHOUDSOPGAWWE**

### **HOOFSTUK EEN**

<b>INLEIDENDE ORIËNTERING</b>	1
1.1 Titel en probleemverheldering	5
1.2 Afbakening en formulering van die navorsingsprobleem	8
1.3 Die formulering van hipoteses	9
1.4 Benadering en metode van ondersoek	11
1.5 Probleemfasette	13
1.6 Literatuurstudie	14
1.7 Verdere verloop van studie	19
1.8 Die onderneem van verdere navorsing	22

### **HOOFSTUK TWEE**

#### **DIE VERWESENLIKING VAN PARTYSTANDPUNTE OOR GRONDWETLIKE ASPEKTE MET DIE ONDERHANDELDE OORGANG NA DEMOKRASIE**

2.1 INLEIDING	26
2.2 DIE ROL VAN GROEPE IN DIE POLITIEKE STELSEL	27
2.2.1 Die groepskonsep	28
2.3 DIE ROL EN FUNKSIE VAN POLITIEKE PARTYE IN DIE POLITIEKE STELSEL	29
2.3.1 Die betekenis en funksie van politieke partye	29
2.3.2 Style van belangesamevoeging van politieke partye en die wyse van vasstelling van sodanige style	32
2.3.3 Die verloop van oorgangspesesse na demokrasie en die rol van politieke partye	38
2.3.4 Verskillende onderhandelingsstyle en die verwesenliking van partystandpunte, al dan nie, met die onderhandelde oorgang na demokrasie	43

2.4	<b>PARTYVOORSTELLE OOR GRONDWETLIKE ASPEKTE TYDENS DIE ONDERHANDELDE OORGANG NA DEMOKRASIE</b>	50
2.4.1	‘n Handves van menseregte	51
2.4.1.1	Die begrippe <i>vryheid</i> en <i>gelykheid</i> en die balans teenoor mekaar	52
2.4.1.2	Sosio-ekonomiese regte	55
2.4.1.3	Die toepassing van ‘n handves van regte	57
2.4.1.4	Benaderings of wyses vir die grondwetlike akkommodering van minderheidsbelange	58
2.4.2	‘n Konstitusionele hof en die afdwinging van menseregte	59
2.4.3	Die aard en funksionering van die nasionale wetgewende gesag	61
2.4.3.1	‘n Kiesstelsel waarvolgens lede van ‘n wetgewer verkies word	63
2.4.3.2	Die bestaan, bevoegdhede en samestelling van ‘n tweede kamer van die parlement	65
2.4.4	Die aard van die nasionale uitvoerende gesag	67
2.4.5	Die verdeling van bevoegdhede tussen regeringsvlakke en die staatsvorm	71
2.4.5.1	Unitarisme	71
2.4.5.2	Federalisme	73
2.5	<b>GEVOLGTREKKING</b>	76

## **HOOFSTUK DRIE**

### **‘N HANDVES VAN MENSEREGTE EN DIE KONSTITUSIONELE HOF**

3.1	<b>INLEIDING</b>	80
3.2	<b>PARTYSTANDPUNTE AANGAANDE DIE HANDVES VAN MENSEREGTE IN DIE 1993-GRONDWET INGESLUIT</b>	82
3.2.1	Die hoeveelheid regte wat in die “Oorgangsgrondwet” ingesluit moes word	82
3.2.2	Die toepassing van menseregte	84
3.2.3	Die balans tussen “vryheid” en “gelykheid”	88
3.2.4	Gelykheid en regstellende aksie	90

3.2.5	Die insluiting van sosio-ekonomiese regte in die Grondwet	92
3.2.6	Beskerming aan onderwys- en taalregte verleen	94
3.2.7	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye ten opsigte van die aard van 'n handves van regte en minderheidsregte in die 1993-Grondwet ingesluit	98
3.3	PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN 'N HANDVES VAN FUNDAMENTELE REGTE IN DIE "FINALE" OF 1996-GRONDWET VERVAT	102
3.3.1	Die balans tussen die begrippe "vryheid" en "gelykheid" in die handves van regte	102
3.3.2	Gelykheid en regstellende aksie	104
3.3.3	Die insluiting van sosio-ekonomiese regte in die handves	107
3.3.4	Die toepassing van die Handves van Menseregte	109
3.3.5	Akkommodering van regte ten opsigte van taal, kultuur, godsdiens en onderwys in die Handves van Regte	113
3.4	PARTYSTANDPUNTE OOR KERNASPEKTE VAN DIE HANDVES VAN MENSEREGTE EN MINDERHEIDSREGTE IN DIE 1996-GRONDWET INGESLUIT	118
3.5	VERGELYKING VAN AANVANKLIKE PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN DIE HANDVES VAN REGTE MET DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE	121
3.6	DIE AFDWINGING VAN REGTE DEUR 'N KONSTITUSIONELE HOF IN DIE 1993-GRONDWET	128
3.7	DIE AFDWINGING VAN REGTE DEUR DIE KONSTITUSIONELE HOF IN DIE 1996-GRONDWET	134
3.8	VERGELYKING VAN AANVANKLIKE PARTYSTANDPUNTE OOR DIE KONSTITUSIONELE HOF MET DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE	140
3.9	GEVOLGTREKKING	141

## **HOOFSTUK VIER**

### **DIE AARD EN FUNKSIONERING VAN DIE NASIONALE WETGEWENDE GESAG**

4.1	INLEIDING	146
4.2	PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN ASPEKTE VAN DIE WETGEWENDE GESAG IN DIE 1993-GRONDWET VERVAT	147
4.2.1	Die tweede kamer van die parlement/senaat	147
4.2.2	Wyse van daarstelling van die nuwe (“finale”) grondwet	156
4.2.3	Kiesstelsel vir die verkiesing van lede van die eerste kamer van die parlement	163
4.2.4	Onderhandelingstyle en -ingesteldhede van partye ten opsigte van aspekte van die nasionale wetgewende gesag in die 1993-Grondwet vervat	165
4.3	STANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN ASPEKTE VAN DIE NASIONALE WETGEWENDE GESAG IN VERGELYKING MET DIE 1996-GRONDWET	168
4.3.1	Die tweede kamer van die parlement/senaat	169
4.3.1.1	Die totstandkoming van ‘n tweede kamer van die parlement	169
4.3.1.2	Samestelling van die senaat/raad van provinsies	172
4.3.1.3	Die bevoegdhede van die senaat/raad van provinsies	174
4.3.2	Verkiesing van die lede van die eerste kamer van die parlement	181
4.3.3	Onderhandelingstyle en -ingesteldhede van partye ten opsigte van aspekte van die nasionale wetgewende gesag in die 1996-Grondwet vervat	183
4.4	VERGELYKING VAN AANVANKLIKE PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN DIE WETGEWENDE GESAG MET DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE	186
4.5	GEVOLGTREKKING	189



## **HOOFSTUK VYF**

### **DIE AARD EN KENMERKE VAN DIE UITVOERENDE GESAG GEDURENDE DIE OORGANG NA DEMOKRASIE EN IN DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE**

5.1	INLEIDING	193
5.2	PARTYSTANDPUNTE RAKENDE DIE UITVOERENDE GESAG GEDURENDE DIE OORGANG NA DEMOKRASIE EN DIE UITVOERENDE GESAG INGEVOLGE 'N NUWE GRONDWET	194
5.2.1	Die verloop van die oorgangsproses na demokrasie en bevoegdhede van 'n oorgangs uitvoerende gesag vóór 'n verkiesing	195
5.2.2	Aspekte van 'n uitvoerende gesag wat in 'n nuwe grondwet ingesluit moet wees vir die hou van 'n verkiesing	203
5.2.2.1	Samestelling en ampstermyn van die kabinet	203
5.2.2.2	Bevoegdhede van die hoof van die uitvoerende gesag	207
5.2.2.3	Wyse van besluitneming in die uitvoerende gesag	211
5.2.3	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die daarstelling van 'n oorgangs uitvoerende gesag en 'n uitvoerende gesag waaraan 'n nuwe grondwet gevolg moes gee	215
5.2.3.1	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van die uitvoerende gesag gedurende die oorgang na demokrasie en die verloop van die oorgangsproses	215
5.2.3.2	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die uitvoerende gesag waaraan 'n nuwe grondwet beslag moes gee	218
5.3	PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN DIE UITVOERENDE GESAG IN DIE "FINALE" OF 1996- GRONDWET	220
5.3.1	Die bevoegdhede van die hoof van die uitvoerende gesag	221
5.3.2	Die samestelling en besluitnemingsprosedures van die kabinet	224



5.3.3	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die uitvoerende gesag in die 1996-Grondwet	226
5.4	‘N VERGELYKING VAN AANVANKLIKE PARTYSTANDPUNTE OOR ‘N UITVOERENDE GESAG MET DIE BEPALINGS VAN DIE 1993- EN DIE 1996-GRONDWETTE	228
5.5	GEVOLGTREKKING	232

## **HOOFSTUK SES**

### **DIE ONDERHANDELING VAN ‘N BEDELING OP TWEEDE REGERINGSVLAK EN DIE STAATSVORM**

6.1	INLEIDING	236
6.2	PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN ‘N BEDELING OP TWEEDE REGERINGSVLAK IN VERGELYKING MET DIE 1993-GRONDWET	237
6.2.1	Partyvoorstelle oor die aard van ‘n bedeling op tweede regeringsvlak	237
6.2.2	Finansiële en belastingbevoegdhede van provinsies	255
6.2.3	Proses waarvolgens op ‘n streekbedeling ooreengekom moet word	259
6.2.4	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede wat partye met die onderhandeling van aspekte van ‘n provinsiale bedeling ten opsigte van die 1993-Grondwet gevolg het	263
6.3	PARTYSTANDPUNTE TEN OPSIGTE VAN ‘N BEDELING OP TWEEDE REGERINGSVLAK IN VERGELYKING MET DIE 1996-GRONDWET	268
6.3.1	Die aard van die provinsiale stelsel	268
6.3.2	Provinsiale finansiële en belastingbevoegdhede	277
6.3.3	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede wat partye met die onderhandeling van aspekte van ‘n provinsiale bedeling ten opsigte van die 1996-Grondwet gevolg het	280
6.4	VERGELYKING VAN AANVANKLIKE UITGANGSPUNTE VAN DIE PARTYE TEN OPSIGTE VAN ‘N BEDELING OP	



	TWEEDE REGERINGSVLAK MET DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE	282
6.5	GEVOLGTREKKING	289

## HOOFSTUK SEWE

### EVALUERING

7.1	INLEIDING	292
7.2	DIE OORHOOFSE ONDERHANDELINGSINGESTELDHEID WAT PARTYE MET DIE ONDERHANDELING VAN ASPEKTE VAN ELK VAN DIE 1993- EN 1996-GRONDWETTE TOEGEPAS HET	295
7.2.1	Die oorhoofse onderhandelingsingesteldheid deur elke party gevolg met die onderhandeling van aspekte van die 1993-Grondwet	296
7.2.2	Die oorhoofse onderhandelingsingesteldheid van partye met die onderhandeling van kernaspekte van die 1996-Grondwet	306
7.2.3	Die aanwending van strategie om aanvanklike standpunte vollediger in die 1996-Grondwet as in die 1993-Grondwet te verwesenlik	313
7.3	SLOTBESKOUING	322
7.4	TEORETIESE BYDRAE TOT DIE VAKGEBIED	328

### LYS VAN GRAFIEKE

<b>Grafiek 1:</b>	Verskillende onderhandelingstyle soos deur Nieuwmeijer (1990) aangetoon	44
<b>Grafiek 2:</b>	Partypolitieke onderhandelingstyle tydens die onderhandelde oorgang na demokrasie	46
<b>Grafiek 3:</b>	Partypolitieke onderhandelingstyle met die onderhandeling van kernaspekte van 'n handves van regte en minderheidsregte in die 1993-Grondwet ingesluit	98

<b>Grafiek 4:</b>	Vergelyking van partystandpunte oor die aard van 'n handves van regte en minderheidsregte met die 1996-Grondwet	118
<b>Grafiek 5:</b>	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandelinge vir die 1993-Grondwet ten opsigte van aspekte van die Konstitusionele Hof	132
<b>Grafiek 6:</b>	Onderhandelingsstyle van partye ten opsigte van bepalings van die Konstitusionele Hof in die 1996-Grondwet	138
<b>Grafiek 7:</b>	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die nasionale wetgewende gesag in die 1993-Grondwet vervat	165
<b>Grafiek 8:</b>	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die nasionale wetgewende gesag in die 1996-Grondwet vervat	183
<b>Grafiek 9:</b>	Onderhandelingsstyle van partye met die onderhandeling van die uitvoerende gesag gedurende die oorgang na demokrasie en die verloop van die oorgangsproses	216
<b>Grafiek 10:</b>	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die uitvoerende gesag waaraan 'n nuwe grondwet beslag moes gee	219
<b>Grafiek 11:</b>	Onderhandelingsstyle en -ingesteldhede van partye met die onderhandeling van aspekte van die uitvoerende gesag waaraan die "finale" of 1996-Grondwet beslag moes gee	226
<b>Grafiek 12:</b>	Partypolitieke onderhandelingsstyle en -ingesteldhede met die onderhandeling van aspekte van 'n provinsiale bedeling waaraan die 1993-Grondwet beslag gee	264
<b>Grafiek 13:</b>	Partypolitieke onderhandelingsstyle en -ingesteldhede met die onderhandeling van aspekte van 'n provinsiale bedeling waaraan die 1996-Grondwet beslag gee	281

## LYS VAN TABELLE

<b>Tabel 1:</b>	Vergelyking van <u>aanvanklike</u> beleidstandpunte met die 1993- en 1996-Grondwette	125
<b>Tabel 2:</b>	Vergelyking van <u>aanvanklike</u> partystandpunte ten opsigte van die Konstitusionele Hof met die 1993- en 1996-Grondwette	141
<b>Tabel 3:</b>	Vergelyking van <u>aanvanklike</u> partystandpunte ten opsigte van die nasionale wetgewende gesag met die 1993- en 1996-Grondwette	188
<b>Tabel 4:</b>	Vergelyking van <u>aanvanklike</u> beleidstandpunte ten opsigte van die uitvoerende gesag met die 1993- en 1996-Grondwette	230
<b>Tabel 5:</b>	Vergelyking van <u>aanvanklike</u> beleidstandpunte ten opsigte van die bedeling op tweede regeringsvlak met die 1993- en 1996-Grondwette	286
<b>Tabel 6:</b>	Onderhandelingsingesteldheid van partye met die onderhandeling van geselekteerde aspekte van die 1993-Grondwet	301
<b>Tabel 7:</b>	Onderhandelingsingesteldheid van partye met die onderhandeling van geselekteerde aspekte van die 1996-Grondwet	309
<b>Tabel 8:</b>	Die ANC: die mate waartoe <u>aanvanklike</u> standpunte in die 1993- en 1996-Grondwette verwesenlik is	314
<b>Tabel 9:</b>	Die NP: die mate waartoe <u>aanvanklike</u> standpunte in die 1993- en 1996-Grondwette verwesenlik is	315
<b>Tabel 10:</b>	Die IVP: die mate waartoe <u>aanvanklike</u> standpunte in die 1993- en 1996-Grondwette verwesenlik is	317
	<b>BIBLIOGRAFIE</b>	331
	<b>OPSOMMING</b>	350
	<b>SUMMARY</b>	353

## **LYS VAN AKRONIEME**

Die volgende is 'n lys van akronieme waarvan in die studie gebruik gemaak word:

African National Congress (ANC)  
Belasting op Toegevoegde Waarde (BTW)  
Inkatha Vryheidsparty (IVP)  
Finansiële en Fiskale Kommissie (FFK)  
Konferensie vir 'n Demokratiese Suid-Afrika (Kodesa)  
Nasionale Party (NP)  
Nasionale Raad van Provinsies (NRVP)  
Nasionale Uitvoerende Komitee (NUK)  
Republiek van Suid-Afrika (RSA)  
Regering van Nasionale Eenheid (RNE)  
Suid-Afrikaanse Kommuniste Party (SAKP)  
Suid-Afrikaanse Regering (SAR)  
Uitvoerende Oorgangsraad (UOR)  
Unie van Sosialistiese Sowjet Republieke (USSR)  
Veelparty Onderhandelingsproses (VPOP)  
Verenigde State van Amerika (VSA).